

B. ROBERTUS DE ARBRISSELLO

ORDINIS FONTIS EBRALDI FUNDATOR.

VITA DUPLEX

(Acta sanctorum Bolland., Februarii tom. III, pag. 593)

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. *Ordinis Fontis Ebraldi a B. Roberto instituti A* ræus l. II, Origin. monasticar., c. 10. Eademque *primarium monasterium, nomen, sanctitas.* multo prolixius narrat in commentario de Trecentium sanctitate ad an. 1106, n. 8 et sqq. Guerrosius, et *veram historiam* esse affirmat. Cui vero ea probari queat, contrarium attestante Baldrico Dolensi episcopo, antea abbate Burguliensis cœnobii, leucis pauculis a Fonte Ebraldi distantis, et quidem B. Roberti æquali? Nam is n. 16 ita scribit: «Locus erat incultus et squalidus, spinetis obsitus et vepribus, ab antiquo Fons Euraldi nuncupatus, ab hominum cohobitatione sequestratus: a Condatensi autem cella quasi duobus distabat milliariis, diœcesi adjacens Pictavensi.» Si cum eo venit B. Robertus, jam ab antiquo is locus Fons Euraldi dicebatur, non igitur ab Euraldo, quem adhuc juvenem illic ipse converterit, nomen duxit.

1. Fons Ebraldi nobile est seminarum in Gallia monasterium, unde originem ac nomen traxit celeberrimus ordo, quem in monachos monachasve distinctum, sed diversa incolentes cœnobia, abbatissa Fontis Ebraldi, tanquam generalis antistita, moderatur. Varie ascriptoribus nomen expressum: usitatus *Fons Ebraldi*, sive *Euraldi*, Gallice *Font Evrauld*, appellatur. Alii *Fontem Everardi* vocant, Wilhelmus Neubrigensis lib. I, c. 45, *Ebraudi*, Joannes rex Angliæ in diplomate, quod datum die 30 Augusti, anno I regni ipsius, qui erat Chr. 1199, in *Monastico Anglicano* pag. 195 exstat, nunc *Fontem Ebraldi*, nunc *Ebrardi* nuncupat: Rogerius Hovedenus parte posteriori *Annal. ad. ann. 1177, Frunt Everardit*: Joan. Bromton abbas *Jornalensi in Chron. ad eundem annum Ebrardi et Embraldi*: alii aliter.

2. Factum autem monasterio nomen a fonte loci, in quo situm. De eo ista Baron. to. XII, *Annal. ad ann. 1117* ex vulgari fama: «Ferunt, inquit, Ebraldum quondam juvenem, genere nobilem, sed moribus corruptis, magna sicariorum manu stipatum, a jacentes vias regias latrociniiis olim infestasse, silvasque tunc temporis frequentes insedis, quarum hodieque reliquæ manent non parvæ. Posthæc theologum quemdam Parisiensem eximie doctrinæ virum, divinique verbi concionatorem insignem, Robertum de Abruscellis nomine, eo adventasse, sanctisque exhortationibus suis non modo juvenem illum, ut mores vitamque mutaret, impulsisse; sed multos præterea omnium generum homines ad despiciendam sæculi vanitatem, austeriorisque vitæ leges subeundas permovisse: ad quorum habitationem distincta iisdem in septis monasteria condidit, sua seorsim viris, virginibus, ægrotis, et mulieribus reliquis ædificando; universæ porro congregationi abbatissam præposuisse, etc. Ista Baron., quæ totidem verbis, eo tamen minime citato, descripsit Mi-

ronensem episc. cum ad Condatensem sui episcopatus vicum venisset, quæsisse quis ille esset locus arboribus frequens, quem eminens spectabat: cumque audisset saltum esse rapinis ac latrociniiis infamem, respondisse, olim saltum eum sanctis precationibus ac religioso cultu Numinis illustratum iri: atque hoc demum septingentis post annis evenisse. Ea tamen ipsa narratio nullo veteri testimonio confirmatur.

3. Nolim tamen inficiari fuisse illic fortassis olim densis in silvis prædonum latibula. Nam vulgo id acolarum sermonibus celebratur, S. Martinum Turonensem episc. cum ad Condatensem sui episcopatus vicum venisset, quæsisse quis ille esset locus arboribus frequens, quem eminens spectabat: cumque audisset saltum esse rapinis ac latrociniiis infamem, respondisse, olim saltum eum sanctis precationibus ac religioso cultu Numinis illustratum iri: atque hoc demum septingentis post annis evenisse. Ea tamen ipsa narratio nullo veteri testimonio confirmatur.

4. Jacet vicus Condatensis (jam oppidum, quod Galli *Candes* vocant) in extremis finibus diœcesis Turonensis ad Vigenam amnem, qui haud inde procul Ligeri miscetur. Duobus inde milliariis, ut Baldric scribit, sive modica Gallica leuca (tribus a Salmuro oppido ad Ligerim sito, distat Fons Ebraldi. Franciscus Ranchinus Andium provinciæ primarias abbatias esse scribit Burgulium et Fontem Ebraldi. At cum de Pictionibus agit, Fontem Ebraldi ait ad Turonum Andiumque confinia, sed in Pictavensi esse diœcesi. Gervasius monachus Doroher-nensis in *Chron. ad an. 1177, Fontem Ebraldi de-*

Andegavia vocat. Et Joan. Bromton ad eundem annum, « Rex, inquit. in Andegaviam ad Fontem Ebrardi pro uno conventu, sanctarum monialium misit. At postea ad ann. 1189. «Processit, inquit, Richardus comes Pictaviensis, cum corpore patris sui Henrici II regis Angliæ, usque ad Fontem Embraldi in Northmannia. » An in Northmannia illud cœnobium locavit, quod Northmannia primaria erat earum ditionum quas in Gallia Angliæ reges possidebant, an memoriæ lapsu, supervacaneum est quærere. Miræus scribit loco antea cit. «In Fonte Ebraldi, intra unius velut oppidi ambitum esse quatuor monasteria, tria monialium, quæ sunt circiter ducentæ, et unum monachorum, qui sunt circiter quadraginta et suum habent priorem. » Ac paulo inferius : « Altare majus cœnobii monachorum Fontis Ebraldi situm est in confinio diœcesis Pictaviensis, Turonensis et Andegavensis. » Et hæc aliaque : « A R. P. Gulielmo Richerio abbate S. Vincentii Cenomanensis, Fontis Ebraldi olim visitatore, anno 1017 sese accepisse » testatur.

5. Hoc religiosissimi ord. caput, hæc abbatissæ, quæ toti illi præest, sedes. Voluit enim fundator (quod loco antea cit. annotat Baron. et infra clarius patescet) ut abbatissa « in omnes tam viros tum feminas jus summum obtineret, statuens ut viri, S. Joan. evangelistæ exemplo, virginibus seu mulieribus parerent; et hæc vicissim, beatæ Virg. exemplum sequentes, religiosos tanquam filios amplecterentur. Statuta denique et constitutiones pro utrisque separatim præscripsit. » Ac paulo post, ait ordinem multorum pontificum authenticis bullis approbatum, qui eum docent « ab illis verbis Christi, *Ecce filius tuus, Ecce mater tua*, institutionis suæ originem rationemque petiisse. » Edita sunt nuper varia diplomata summor. pontif. qui vel fundatoris sanctitatem laudarunt, vel congreg. ab eo institutam apostolicæ auctoritatis privilegio munierunt. Ita Paschalis II, diplomate dato vii, Kal. Maii, indict. xiii, anno Chr. 1106, itemque alio dato Nonis Aprilis, an. Chr. 1113 : « Dilectis in Christo sororibus sanctimonialibus in monasterio Fontis Ebraldi omnipotenti Deo servientibus » inscripto, quo se fatetur « de ipsarum religiosi studiis ardentioribus provocari, » etc.

6. Calistus II Turonibus apud Majus-Monasterium dato diplomate, xvii Kal. Oct., indict. xiii, an. 1119, ita loquitur : « Dilectæ filiæ Petronillæ abbatissæ monasterii S. Mariæ de Fonte Ebraudi, et iis quæ post eam regulariter in eodem regimine successerint in perpetuum. Cum per Pictaviensem parochiam pro Ecclesiæ servitio transitum haberemus, venerab. fratris nostri Guillelmi Pictaviensis episc. suggestionem, ad B. Mariæ de Fonte Ebraudi monasterium declinavimus : ubi monast. ci ord. disciplinam vigere per omnipotentis Dei misericordiam cognoscentes, locum ipsum cum omnibus ad eum pertinentibus B. Petri decrevimus patrocinio confovere. Unde etiam nostris tanquam B. Petri manibus in honore

beatissimæ et gloriosissimæ Dei Genitricis semperque Virg. Mariæ oratorium dedicavimus » Idemque in alia bulla : « Apud B. Mariæ de Fonte Ebraldi monasterium, monasticæ relig. disciplina, sicut ipsi præsentibus perspeximus, per omnipotentis Dei gratiam perseverat : unde viri religiosi et Dominum timentes, qui circa ipsum sunt, locum ipsum diligunt. » Callisti quoque decessor Gelasius II : « Ubi, inquit, per omnipotentis Dei gratiam ex longo jam tempore maxima religionis observantia custodita est. » Postea quoque Innocentius II : « Quam spectata et famosa sit religio monasterii Fontis Ebraldi, quantumque ex ea bonum, ipsius gratia cooperante, proveniat, » etc. Lucius quoque II qui anno 1144, sedebat, « Sane, ait Petronillam abbatissam alloquens, pro ampliori religionis prærogativa, quæ de loco vestro per Dei gratiam longius divulgatur, » etc. Ipsas etiam idem pontifex sanctimoniales compellans, « Quoniam de vobis, inquit, valde confidimus, charitatem vestram per omnipotentem Dominum deprecamur, ut ipsæ speciales pro me ad Dominum orationes faciatis, et per omnes congregat. vestri ordin. fieri studeatis. »

7. Sugerius abbas S. Dionysii in epist. ad Eugenium III papam, quam ex mss. edidit Jacob. Sirmond. noster in notis ad Goffridi Vindobensis epist. inter cætera in commendationem sanctimonialium Fontis Ebraldi ista scribit : « Placeat igitur excellentiæ vestræ ab his molestis (quas nimirum illis fuissebat episc. Pictaviensis, Gilbertus Porretanus, ut reor) eas eripere, et ut in pace Deo deserviant, eis in multitudine misericordiæ vestræ providere, sub protectione Dei cœli, et vestra apostolica auctoritate confovere et protegere : utpote tantum tantæ religionis locum, quem, cum in partibus illis in scholis essemus, noviter inceptum esse vidimus, et per Dei voluntatem fere ad quatuor aut quinque milia sanctimonialium jam excrevisse audivimus, et gaudemus. » Obiit Sugerius ineunte anno Christi 1152, ætatis suæ 79, ut tradit Claudius Robertus.

8. Biennio fere ante Sugerium jam memoratum S. Dionysii apud Parisios abbatem, anno nimirum 1150, « viii Kalend. Maii, ut dicitur in Necrologio Fontis Ebraudi, migravit a sæculo piæ memoriæ domina Petronilla, venerabilis monacha, incomparabilis et irrecuperabilis mater nostra, a domino nostro magistro Roberto prima constituta abbatissa. » Idem autem B. Robertus, ut scribit loco cit. Baronius, et ex eo Miræus. « statuerat, ut cum abbatissa, quæ creatur, diem suum clauderet, ea illi succederet quam religiosæ ipsæ suis suffragiis elegerant. Quod ab illis semper observatum est, quandiu electionum usus in monasteriis permansit. Cæterum et quandiu stetit eligendi potestas, et postquam auctoritate pontificis constitui abbatissæ cœperunt, optatas semper casque memorabiles abbatissas sortite sunt, vite integritate ac sanctitate quam genere illustres : tametsi pleræque regum et principum, aut

bilissimorum certe equum filia fuerint. » Miror unde hæc acceperit Baronius, quem ita gravem auctorem cur non auderet Miræus sequi? Nobis quoniam atriisque opinionem vel firmaremus vel refelleremus. argumentum nullum suppetebat. Didici deinde postquam hæc mandata prælo fuere, adhuc penes re-
 religioſas Majoris Monasterii (quod solum abbatissam habet, reliqua monasteria priorissas) at non penes religioſos jus esse eligendi abbatissam.

9. Ex eo tempore celebrata late sanctimonia hujusce congregationis est, atque in Hispaniam quoque et Angliam hinc accersitæ sanctimoniales, quæ solutam in nonnullis veteribus aliorum ordinum monasteriis disciplinam restituerent, aut nova concederent. In Angliam certe an. 1177 evocatas, datumque iis Ambresburiense in Wiltonensi agro cœnobium, quod olim S. Eduardi regis ac martyris noverca et interfecitrix Alfritha fundarat, traditur in Monastico Anglicano, pag. 191, ex Rogerio Hovedeno. Hujus ista sunt verba ad eum annum in parte posteriori Annalium : « Eadem an. idem rex Henricus II, expulsis sanctimonialibus de abbacia de Ambresburie propter incontinentiam suam, et per alias domus religioſas in arctiori custodia distributis, ipsam abbatiam Ambresburie dedit abbatissæ et domui de Frunt Everoit (*lege* Fonte Ebraldi) in perpetuum possidendam : et misso a Frunt Everoit uno conventu sanctimonialium, Richardus Cantuariensis archiepiscopus introduxit eas in abbatiam de Ambresburie, ii Kal. Junii, die Dominica, » etc. Idem in Chronico Joannis Bromtoni narratur, diciturque abbatissa illa « per mandatum Alexandri III papæ deposita, ac sanctimonialies omnes ibidem, quæ errorem et vite suæ turpitudinem relinquere, et ordinem Fontis Ebraldi tenere volebant, a domo illa dispersæ. Quibus sic dispersis, rex in Andegaviam ad Fontem Ebraldi pro uno conventu sanctinarum monialium misit, » etc. Ubi vides sanctas moniales appellari monachas Fontis Ebraldi. De eadem hac Ambresburiensi colonia agit Gervasius Dorobernensis in Chronico.

10. Idem Bromton « famosum et nobile monasterium Fontis Ebraldi » appellat : Guillelmus Neubrigensis l. 1, c. 15, « famosissimum illud monasterium seminarum de Fonte Ebraudi » vocat. Et l. III, cap. 25, « famosum et nobile monasterium, » ac deinde, « monasterium celeberrimæ religionis titulo inclytum. » Willelmus Tyrius l. XIV, c. 1, de Mathilde (ipse *Mahaldem* vocat, secunda Fontis Ebraudi post Petronillam abbatissa loquens, ita scribit : « Anglorum regis Henrici (primi ejus nominis) filio desponsata fuerat : sed antequam conveniret, sponsus in Angliam navigans, naufragium passus, pelago submersus est : ejus vero sponsa perpetuum vovens cœlibatum, in clauſtro puellarum religioso admodum apud Fontem Ebraudi sanctimonialem perpetuo vitam duxit. » Willelmi Tyrii suffraganeus fuit, ac dein S. R. E. cardinalis, Jacobus de Vitriaco. Is Historiæ Occidentalis. c. 20, de monachis nigris scribens, ita

inter alia loquitur : « Hæc autem prædicta diximus, salva pace et reverentia quorundam hujus ordinis sanctorum et venerabilium conventuum, qui adhuc in honestatis et laudabilis conversationis proposito et religionis districtione perseverant. Ejusmodi sunt Cluniacenses in capite, et in quibusdam eorum membris, a capite non discrepantibus ; sicut apud S. Martinum de Campis in Parisiensi civitate et præterea monachi religioſi Cantuariensis in Anglia, et illi qui sunt de Afflengien in Brabantia, *Sanctimonialies nigrae de Fontevraut*, cum quibusdam aliis Deo devotis monachorum nigrorum conventibus : quorum charitatem et humilitatem, labores assiduos et onera pene importabilia novit ille qui eis patientiam et perseverantiam subministrat ; ut aliis in via deficientibus ipsi ad destinatum sibi bravium festinantes, finem consequantur optatum. »

11. Wilhelmus quoque Malmesburiensis, utroque paulo senior lib. V De regibus Anglorum ita et originem Fontis Ebraldi describit, et prædicat sanctitatem : « Hujus Petri (Pictaviensis episcopi) fuerunt contemporanei et in religione socii Robertus de Arbeisel et Bernardus abbas Turinensis, quorum primus omnium hujus temporis sermocinatorum famosissimus et profusissimus, tantum, non spumea, sed mellea viguit eloquentia, ut hominibus certatim opes congerentibus, illud egregium sanctimonialium monasterium apud Fontem Ebraldi construeret, in quo, tota sæculi voluptate castrata, seminarum Deo devotarum, quanta nusquam, multitudo in Dei fervet obsequio. Nam præter cæterarum illecebrarum abdicationem, quantum illud est, quod in nullo loco loquuntur, nisi in capitulo, proposita a magistro perennis taciturnitatis regula ; quia semel laxato silentio feminae pronæ sunt ad mussitandum frivola? »

12. Monet tamen Joannes Picardus Bellovacus ad S. Victorem Parisiis canonicus regularis in notis ad c. 15, l. 1 Historiæ Neubrigensis, « has regulares disciplinas, alioquin paulo severiores fuisse mitigatas auctoritate summi pontificis sub annum 1450... Maria enim Britanna, virgo tum piissima, simul et nobilissima, Fontebraldensis Antistita, curarat, ope consilioque virorum prudentium, seligi ex regula S. Benedicti, Robertique institutoris sanctionibus capita, et diligentius servari in universis suæ familiæ parthenonibus ; quæque videbantur subobscuriora, plantius describi. Eorum vero quæ duriora censebantur, nempe silentium, ubique locorum, nisi in capitulo, interdicens colloquutionem, temperatum ut liceat loqui post preces, ut vocant, primas : dein post signum ad laborem factum. »

§ II. *B. Roberti patria, vitæ historia, anniversaria memoria beati ac sancti prærogativa nomenclatio.*

13. Hujus igitur celeberrimi monasterii et ord. fundator fuit B. Robertus. Variant auctores in cognomine, ut observant Andreas Chesnæus in epist. 17, l. II Petri Venerabilis, Honoratus Nicquetus no-

ster l. II Hist. Fontis Ebraldi, c. 3; Joannes Baptista Souchetus in notis ad c. 11 Vitæ B. Bernardi de Tironio. Appellatur ergo a Gaufrido in dicta Vita B. Bernardi, *de Arbrissello, Arbrissellensis*, et c. 23, si mendum abest, *Orbreselensis: de Abrezello* in quadam inscriptione citata a Soucheto, et in ms. Rotensi apud eundem *de Abrincello*: a Petro Pictaviensi episcopo in charta data an. 1106, *de Herbressello*: a Neubrigensi *de Arbusculo*; de Arbrussello in ms. codice Cenomanensi opusculorum Goffridi Vindocinensis: *de Brussello* a Petro Venerabili: a Joanne Boucheto, *de Bruzelles*: *de Bruzello* a Joanne Hirceo citato apud Souchetum: *de Arborecello* in quibusdam actis publicis apud Gulielmum Catellum: *de Arbricellis* in Chronico S. Albini Andegav. *de Arbricel* et *Arbrisel* in chartis Rotensibus: *de Arbeisel* a Malmesburiensi: a Niqueto *d'Abruissel*, Souchetus rectius censet *de Abrissello*; nos *de Arbrissello* retineamus, quod vulgatissimum apud scriptores.

14. Ductum id a loco natali, exili vico septem leucis distante ab urbe Redonum in Britannia Armorica, qui tunc *Arbrissellum* vocabatur, teste Baldrico, Dolensi in eadem Britannia episcopo: nunc vulgo *Arbesec* dicitur. At Guerrosius in Commentariis de Tricassium sanctitate ad an. 1106, n. 7, natum in Tricassibus affirmat, altero ab Augusta Trearum lapide, vico cui *l'Aubrussel* nomen: nec auctorem citat ullum qui eam illi patriam tribuat, nec argumentum promittit quod id firmet, præter unicam illam vocem. Baldricus, qui et Robertum novit, et propinquam Fonti Ebraldi Burguliense cœnobium rexit, et deinde Doli in Britannia antistes fuit, illum ait c. 1 Vitæ, n. 7, « Britannia minoris alumnum fuisse, ex pago Rhedouensi oriundum, villæ, quæ vulgo Arbrissellum nuncupatur, indigenam et colonum. » Ac n. 8 Silvester Redonensis episcopus ita eundem Robertum ad se Lutetia accersitum alloquitur: « Vides, frater charissime, quomodo sancta Redonensis Ecclesia, mater tua, sine regimine vacillat. » Qua enim ratione Redonensis Ecclesia mater ejus dici potuit, si erat in diœcesi Trecenti natus, solumque in patria antehac et Lutetia versatus?

15. Non viderat Guerrosius, quam hic damus B. Roberti geminam Vitam, unam, ut diximus, a Baldrico scriptam, alteram ab religioso Fontis Ebraldi, ejusdem sancti viri discipulo, quem vulgo Andreaum fuisse existimant, de quo in ipsa eadem Vita c. 6, n. 36, mentio est. Atque ejus videtur in veteri quodam Necrologio ita mentio fieri: « III Id. Augusti obiit Andreas sacerdos capellanus magistri Roberti. » Utraque ea vita e mss. Fontebraldensibus edita primum ab Michaelæ Cosniero oppidi ejusdem parochi: qui dein alia perscrutatus archimonasterii monumenta, haud pauca nobis submisit sibi in priori editione desiderata. Vita utraque postea Cosniero mortuo nitidius edita Flexiæ an. 1647, addita ex opposito luculenta paraphrasi Gallica, a P. Joanne Baptista Chevalier societatis nostræ presbytero concinnata. Omnium vero accuratissime historiam Fontis

Ebraldi Gallice scripsit Honoratus Nicquetus noster libris quatuor: quorum primo res a B. Roberto gestas, secundo ejus sanctitatem, tertio ordinis explicuit instituta: quarto omnium abbatissarum acta succincte enarravit. Idem scriptor tomum alterum prelo paratum habet, in quo de omnibus omni-prioratibus ordinis agit, sive quæ in Hispania, et quidem opulenta, sive quæ in majori Britannia, sive quæ in Gallia exstiterè olim, aut etiamnum exstant, florentque religiosa disciplina, et quidem magno numero. Atque in hoc tomo, tribus libris distincto, vitam describit tum virginum, doctrina, natalibus, virtute illustriorum. Fortassis et tertium adjuget tomum, si septuagenaria majorem, et alia habentem præ manibus, jam affecta, vita ac vires non destituant.

16. Quæ nunc ordinem illum sanctissimum pietatis et prudentiæ laude administrat, tricesima prima a Petronilla B. Roberti discipula, est Joanna Baptista de Borbonio, Henrici IV Galliarum Magni regis filia. Ea cum summo studio ad conservandum, qui adhuc in ordine vigit, spiritum religiosæque exercitationis dignitatem, incumbit; tum præsertim sanctissimi fundatoris Roberti honorem nititur, quibus potest modis, amplificare. Eaque causa geminas, quas dixi, Vitas, anno 1641 et 1647. Flexiæ editas, ad nos mitti curavit, cum aliis libellis, opera præcipue nostri Honorati Nicqueti compositis: quorum unus « Summorum pontificum; S. R. E. cardinalium, antistitem, principum, clarorumque scriptorum de B. Roberti Arbrissellensis sanctitate testimonia » complectitur; alter inscribitur, *Gloria B. Roberti de Arbrissello, ordinis Fontis Ebraldi fundatoris, sive vitæ epitome, virtutes, elogium*. Tandem, pro summa qua minimam societatem nostram prosequitur, benevolentia, dignata est nobis per litteras commendare, ut in vasto nostro de SS. Actis opere locum quoque Vitæ B. Roberti daremus. Id vero jam acta ultro constitueramus, ut ex iis quæ 7 Jan. de B. Vitale Saviniacensi dicta sunt, perspicere licet, quamvis nullam tunc adhuc Vitam B. Roberti nacti eramus, sed quædam solum illius e variis scriptoribus elogia. Non pauca ex duobus hisce libellis, historiarumque Nicqueti, ad illustrandam sancti viri memoriam decerpimus.

17. Non est adhuc quidem Robertus in cœlitum tabulas ita pontificis maximi sententia ascriptas, ut de eo ecclesiasticum officium recitari missæque offerri sacrificium possit; verum id impetrare eadem Joanna Baptista antistita omnibus nervis contendit. Ursit quoque jam a pluribus annis, ut hic publicus in Ecclesia cultus B. Roberto haberetur, serenissima Magnæ Britannia regina, quæ sæpius super hac re ad pontificem scripsit, et per oratorem suum an. 1645 supplicem libellum obtulit, e quo ista referuntur in citata *Gloria B. Roberti*, unde intelligere quisque possit, qua tandem ratione nota, cœlitibus debitum honorem Roberto procurare aggressa sit: « In tanto, inquit, Majoris Britannia tumultu, quo præ-

Jam totum regnum suum de quo vertitur.... remedium et presentissimum malorum levamen futurum mihi erit, si insignis alicui jus servi Dei gratiam favoremque mihi conciliem, honorem ipsi in terris procurando, quo ipse in caelis pro felici Anglicanarum rerum successu apud Deum advocatus existat. Quare cum omni humilitate suppliciter peto, ut per sanctitatem vestram liceat in ordine Fontis Ebraldi officium dicere et celebrare missam de V. P. Roberto ejusdem ordinis fundatore qui fuit olim acceptissimus atque adeo consiliarius Fulconis Junioris comitis Andegaviae, Turoniae et Cenomaniae, postea regis Hierosolymitani, unius ex progenitoribus serenissimi regis Majoris Britanniae sponsi mei: cujus etiam antecessores alii Henricus II. Richardus I, Angliae reges; ac nonnullae reginae Anglicanae, Eleonora, Elisabetha, multaque principissae, in eodem templo, in quo venerabilis servi Dei reliquiae jacent, sepeliri summa pietate exoptarunt, ordinemque ab eo fundatum per varias Anglicani regni provincias propagarunt. »

18. Hactenus ex serenissimae reginae suppliciter libello. Rex quoque Christianissimus, ut accepimus, de eadem causa ad Innocentium X pontif. max. scripsit, negotiumque urgeri ab oratore suo mandavit. « Urget etiam (ut jam indicavimus, et iisdem, quae his damus, verbis in citata *Gloria* refertur) excellentiss. et reverendissima domina Joanna Baptista a Borbonio, abbatissa Majoris Monasterii, et caput totius Ordinis Fontis Ebraldi. Urget ordo universus, cum Condatensi B. Martini, aliisque adjacentibus canonicorum capitulis, ut eundem Robertum Sancti nomine constanter hactenus insignitum, utpote vitae sanctitate et magnis in sanctam Ecclesiam meritis celeberrimum, apostolica eloquentia et constantia praefulgentem, sanctae Romanae sedi addictissimum, et apostolicae auctoritatis retinentissimum, perpetuum haereticorum malleum, martyrii avidissimum, et pietatis causa ab impiis quamplurimum perpressum, summorum pontificum, antistitem, clarorumque scriptorum commendatione nobilem, justitiae omnis et sanctitatis propugnatorem invictissimum, tot sanctorum parentem, tot hominum utriusque sexus millia Deo lucratum, omnium cujusque generis miserorum asyllum certissimum, cujus sanctitatem caelum crebris miraculis loquitur, terra quotidianis precibus, votis ac donariis testatur, » Apostolicae sedis nutu atque auctoritate cedere ut sanctum liceat.

19. Quae hic conglobatim celebrantur praeconia, ea partim ante probata, partim suis locis in Vita, atque ex eodem de ejus *Gloria* libello hic probabuntur. Beatum certe jam ab annis circiter 557 praedicavit Baldricus episcopus, insigni sapientia praeditus scriptor. Ita c. 4, n. 7, « Fuit igitur beatus (de quo loqui disponimus) Robertus, Christianae professionis cohaeres et filius. » Et n. 24: Pater illa quae fecit B. Robertus miracula. Ac demum n. 25: « Annis revolutis et annis, quibusdam indicis sen-

A sit beatus Robertus finem suum appropinquare. » 20. Citata saepius *Gloria* pag. 33, ostendit non beati solum, sed sancti titulum Roberto ab omni retro memoria solere tribui: « Habet, inquit, et in priscis litaniarum suppliciorum ecclesiasticus ordinis ritus hanc B. P. Roberti, post S. Benedicti, invocationem: *S. Roberte, magister bone, ora pro nobis*. Et vero hactenus fons ille, qui antiquitus Fons Ebraldi vocabatur, in honorem B. Roberti qui ex eo fonte bibit, et in valle, in qua scaturit, monasterium ord. caput instituit, non aliter quam *Fons S. Roberti* appellatur. Adeo haec sancti appellatio servo Dei adhæsit, ut communi populorum ore celebretur. »

21. Antea vero pag. 13 ista erant relata: « Corpus in Fontis Ebraldi monasterium magno cum apparatu portatum prosecutus est Leodegarius archiepiscopus Bituricensis. Obviam sacris reliquiis ierunt Fulco comes Andegavorum, Radulphus Turopensis archiepiscopus, Raginaldus episcopus Andegavensis, abbates multi, innumeri sacerdotes, cum infinita populi multitudine. Cor Ursani retentum, ubi honorifica inclusum est pyramide. Ara quae proxima est, *Ara sancti cordis* appellatur. » Et pag. 29 dicitur Leodegarius archiepiscopus Bituricensis sepeliri voluisse « Ursani, ubi sanctum cor B. P. Roberti magna populorum veneratione colitur. » Non veremur ergo ne quis nos sugillet, quod tam libere eum Beati titulo ornemus, qui jam a 500 annis, et quod excurrit, a gravissimo antistite ei tributus sit, quique sanctus ab immemorabili tempore, unanimi populorum pietate, etiam in sacris litanis, sit appellatus.

22. Anniversariam B. Roberti memoriam annotat Saussajus in Corollario ad Martyrologium Gallicanum, pag. 1216, et Jacobus Rinaldus noster in Liliis Galliae sanctae, ad 30 Augusti consignari debere atque insigni eum ambo elogio celebrant. Jacobus Sirmondus noster in notis ad Goffridi abbatis Vindocinensis epistolas, pag. 84, verum Roberti natalem aperit ex Chronico S. Albini, ubi ista habentur: « Anno 1116, obiit Robertus de Arbrissellis v. Kalen. Martii. Iste fuit fundator monasterii Fontis Ebraldi. » Idem asserit Carolus Sauszayus l. ix Histor. Aurelian., n. 12. Idem quoque per litteras nos edocuit Nicquetus noster: nam quod antea existimavit eum vi Kalendas Martii obiisse, id in Historia l. 4, c. 35, ut corrigatur curaturum. Satis quidem constare, ex consensu totius ordinis, anno eum decessisse 1117 Christi, qui secundum Francorum illius aevi calculum, 1116 dicebatur, cum anni auspiciis a solemnitate Paschalis duceretur, quod demum sub Carolo IX rege emendatum; ceterum festo S. Mathiae ista in diem sequentem in Martyrologio ord. Fontis Ebraldi praelegi: « Eodem die in Biturica patria, apud Ursanum, praecleara dormitio reverendi domini Roberti de Arbrissel, doctoris theologi, venerabilis presbyteri, charissimi Patris nostri: qui vir fuit Christianissimus, sanctae Ecclesiae lucifer splendidus, et in sancta praedicatione alter quo-

dammodo Paulus. Redonensis diœcesis, provinciæ Britannicæ fuit oriundus, fonteque cœlestis doctrinæ funditus repletus, et in religione probabiliter fundatus, a primo lapide auctor Fontis Ebraldi, basilicam ejusdemque basilicæ quamplures cellas fundavit, ædificavit, multiplicavitque, et in eisdem locis, Deo inspirante, viros ac mulieres ad servendum Deo omnipotenti fideliter coadunavit: quos etiam, dum adhuc viveret, et sanctorum Patrum exemplis et regulis, omnique sana doctrina, verbo et exemplo ad plenum informavit. Hic fortis athleta verbi Domini fidelissimus dispensator, dum ex more suo ad exteras nationes prædicationis sanctæ gratia procederet; apud prædictum locum, quem ipse Deo favente ædificaverat, qui Ursanus dicitur, et a Biturica civitate duodeviginti milliaribus, hoc est, duodecim leucis, disjungitur, vocante Deo, senex et plenus dierum, viam universæ carnis ingressus est, cœlo gaudente, terra plorante, glorioso fine quiescens, corpus terræ spiritumque polo reddidit, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo decimo septimo. »

§ III. *B. Roberti sanctitas illustrium virorum testimoniis celebrata: ejus sepulcrum.*

23. Operæ pretium fore existimo, si hic ex utroque jam citato opusculo strictim encomia colligam, quibus Roberti virtutes ac sanctimoniam eximii scriptores antiquæ viri illustres, ac præsertim pontifices decoravere. Urbanus II pont. max. prædicatorem apostolicum instituit: « Intellexit etenim, » ut in Vita refert Baldricus, « quod Spiritus sanctus os ejus aperuerit. » Paschalis II « magnæ religionis virum, virum venerabilem, » dum adhuc viveret, appellavit. Callistus II mortuum, « bonæ memoriæ, venerabilis memoriæ; » Honorius II « felicis recordationis. » Lucius II « bonæ memoriæ, spectatæ religionis presbyterum; » Delegati a Sixto IV « Patrem memoria dignum. »

24. Baldricus episcopus, qui, ut superiore § diximus, absolute B. Robertum aliquoties vocavit, alibi « virum sanctum et justum » nominat. Alibi ita scribit: « Sanctus igitur Spiritus obeditioni meæ admiculetur, et domini Roberti mihi sanctitudo suffragetur. » Deinde: « Hunc profecto dixerim, habitaculum Jesu Christi et organum Spiritus sancti, responsalem et vicarium Altissimi, ipsius delibutum sermonibus. » Ac postea: « Dominus Robertus, fons prædicationis, fons religionis, singularis seminiverbius, doctor illustris et eximius, verbis et operibus admirandus, vir extollendus et imitandus. » Sed hæc aliaque infra in ipso Baldrico licebit legere. Petrus II episcopus Pictaviensis in instrumento quodam scripto Pictavis anno 1106: « Quidam vir apostolicus, inquit, nomine Robertus de Herbressello, verbo divinæ prædicationis sagaciter invigilans, et tonitruo sanctæ exhortationis plures tam viros quam mulieres a sæculari luxu revocans, in nostra diœcesi ecclesiam quamdam in honore S. Mariæ Virginis fundavit, in loco qui Fons Ebraudi vocatur, quem

locum Aremburgis uxor Widonis, filii Osmundi, et Rivaria filia ejus, ad ædificandam prædictam ecclesiam sibi dederunt. » Idem Petrus in alio scripto eum vocat « virum religiosum, verbo sanctæ prædicationis deditum; » idemque alibi, « virum magnæ religionis et bonæ opinionis. » Girardus Engolismensis episcopus vir maximus, nisi eximia virtutum ornamenta postea fovendo Anacleti schismate decorasset, « bonæ memoriæ ac magnæ sanctitatis virum. »

25. Petrus Abelardus abbas, « egregium præconem Christi. » Tabulæ abbatissæ S. Mariæ de Rota, « virum magnæ auctoritatis et infinitæ religionis. » Fulco comes Andegavensis, « magnæ religionis et honestatis virum clarissimum. » Fulco Junior itidem Andegavorum comes; « hominem religiosissimum, cujus admirabilis doctrina verbo sanctæ prædicationis et tonitruo sanctæ exhortationis per totam Ecclesiam sua fulget eloquentia. » Aremburgis comitissa, Fulconis uxor, « magnæ religionis virum, verbo evangelicæ prædicationis sagaciter dispensatorem. » Alii denique, « hominem sanctissimum. » Andreas autem Vitam, quam infra dabimus, ita exorditur: « Ipsius, de quo locuturus sum, intercedentibus meritis, Spiritus sancti adsit mihi gratia. » Postea eum vocat « lucernam eremitarum, virum omni ore laudabilem. » Abbates, quos B. Robertus consulto, cum de primæ abbatissæ electione ageretur. « Tuum, inquit, charissime Pater, super hac potius tenendum est consilium, præsertim cum pro certo sciamus, inter cæteros nostræ ætatis mortales tuum cingere consilium: te enim donavit Deus mundo consiliatorem animarum. »

26. Si quis recentiorum scriptorum de eodem sancto viro testimonia requirat, habet superius § 1. num. 2, magni cardinalis Cæsaris Baronii, in cujus Annalium epitome ad annum 1117 Henricus Spodanus, Apamiensis in Gallia episcopus, B. Robertum vocat « eximie virum doctrinæ et probitatis. » Antonius Yepes tom. VII Historiæ Benedictinæ, « hominem pium et sanctum. » Claudius Robertus in Gallia Christiana agens de abbacia S. Mariæ de Rota, « virum magnæ auctoritatis et infinitæ religionis. » Egregium quoque illius encomium contextuere Andreas Saussaius et Jacobus Rinaldis antea citati, qui absolute: B. Robertum » appellant.

27. Plerasque aliorum laudationes collegit aut superavit Leodegarius archiepiscopus Bituricensis, qui (ut in *Gloria B. Roberti* dicitur) « venerabilis servi Dei reliquias in sua diœcesi, in qua obierat, retinere cum non posset integras, ne tanto thesauro Bituricensis diœcesis penitus orbaretur, saltem cor tandem obtinuit a Petronilla prima abbatissa, quæ præsens aderat, ipseque defuncti corpus prosecutus usque ad majus monasterium Fontis Ebraldi; » ubi eum oratione fœbri honestavit, quam Gallicè edidit F. Ivo Magistri. Ex ea ista sunt Latine expressa: « Custodit Dominus corpora sanctorum suorum: id

quod sacrae eorum testantur reliquiae. Testatur et corpus Patris vestri, quod licet nullis aromatibus conditum, nihil tetri odoris ad hanc usque diem exhalavit, etiamsi jam a multis diebus exanime remanserit. Quod certissimum est insignis ejus sanctimoniae argumentum, quam non nisi abstinencia voluptatum saeculi, fervore spiritus, et austero vivendi genere tutatus est, » etc.

28. « Providerat Deus huic saeculo piissimum Patrem magistrum Robertum : ut quandiu in vivis ageret, lucerna esset non abscondita sub modio, quae peccatorum mentes, pulsus improbitatis tenebris, Solis justitiae radiis illustraret. Quis enim vestrum nescit eximium illum cremi cultorem, aliis quidem fuisse odorem vitae in vitam, aliis vero sagittam potentis acutam? Ausim dicere, reverendo huic Patri non defuisse Josephi patientiam, constantiam Jeremiae, zelum Phineae, et Tobiae charitatem. Davidem retulit, cum pertransiret in deserto, et per mille vitae pericula tenderet ad regnum. Particeps fuit consilii et solertiae Danielis, et Samuelis obtinuit aequitatem. Praecursorem Domini imitatus, anachoreticam vitam duxit; herbis famem, sitim frigida duntaxat levavit, cilicioque corpus textit. Paulinae eloquentiae participem fuisse aio, » etc. « Pes fuit claudorum, caecorum oculus, solatium afflictorum, orphanorum pater, sponsus sanctarum viduarum, virginum custos et paranympus, refugium miserorum, vitiorum omnium depulsor, auctor virtutum, concordia dissidentium, » etc. Atque hoc postremum mirabile fuisse notatur, in B. Roberto, ut quisque proprium donum habet a Deo, qui dividit singulis prout vult.

29. Haec aliaque ab archiepiscopo illo dicta in exsequiis B. Roberti, cujus mausoleum, ut vocat Baldricus, ante aram majorem, quatuor columnis innixum erat : superiori saxo insculpta ejus effigies : habitus ei sacerdotalis, pedum pastorale, manus chirothecis tecta, insertus digito annulus. Tanta porro illud mausoleum in veneratione fuit, ut olim coram eo vota religiosa nuncuparent sanctimoniales. Anno 1623 novum multoque magnificentius erectum est altare, 8 Octobris, consecratum a Philippo Cospeano Nannetensi tunc episcopo, qui ei reliquias inclusit deiparae Virginis, sanctique Joannis evangelistae (quorum praecipue honori dicatum), aliquas etiam S. Joannis Baptistae, ac S. Ludovici regis. Ob hujus arae fabricam debuit B. Roberti paulo longius tumba submoveri, sub novo itidem posita, per quam affabre elaborato, mausoleo : cujus ad angulos variae e sacra Scriptura sententiae, nigro in marmore litteris aureis exaratæ : effigies ejus albo e marmore, cultu sacerdotali, in tumba itidem marmorea recubans. Priore aperto tumulo ossa complura integra reperta sunt : quae in arculam plumbeam, cum non exigua copia pulveris, in quem caetera erant membra resoluta, itemque pulveribus in sepulcro Petri Pictaviensis episcopi repertis, condita sunt.

30. Addita haec novae illi tumbae inscriptio : « Venerabilis quondam Robertus de Arbrissello, vir admodum pius, et zelo animarum exastuans, divina, qua plurimum poterat, eloquentia, ad Dei obsequium, ad saeculi contemptum, multos utriusque sexus mortales, qui eum ad deserta loca sequebantur, induxit, eaque occasione ordinem Fontis Ebraldi primus instituit : variaque domicilia, devoto praesertim femineo sexui, exstruenda curavit. Quorum omnium caput esse voluit hocce monasterium : in quo abbatissam, non solum virginibus ac mulieribus Deo dicatis, sed etiam religiosis viris, praeposuit, qui hoc vitae sequuntur institutum, a sancta sede apostolica, jam a sui exordio ad haec usque tempora, approbatum, variisque privilegiis regiisque munerationibus auctum. Obiit anno 1117. Ejus ossibus ac sacris legendis cineribus Ludovica de Borbonio, hujus caenobii, atque adeo totius ordinis antistita, hoc mausoleum novo pegmate exornatum, totius ordinis nomine, tanquam parenti optimo, perficiendum curavit, an. 1623. »

§ IV. B. Roberti in eremitica et apostolica vita primi socii.

31. Ex iis Roberti encomiis, quae § 2, n. 18, congesta sunt, unum restat, ut ostendamus sanctitatem ejus miraculis esse caelitus confirmatam. Sed prius mantissa quadam attexenda est rerum ab eo gestarum, quae ab utroque Vitae scriptore praetermissae, sunt tamen ab antiquis auctoribus traditae. De primis B. Roberti in apostolicorum laborum susceptione sociis atque adjutoribus, Guilielmus Neubrigensis, qui se anno 1135 natum testatur, l. 1 De rebus Anglicis, c. 15, jam antea citato, ita scribit : « In transmarinis partibus, sicut a majoribus accepi, tres memorabiles viri uno tempore fuere, scilicet Robertus, cognominatus de Arbusculo, Bernardus et Vitalis. Hi non ignobiliter eruditi et spiritu ferventes, circumhant per castella et vicos, seminantesque secundum Isaiam super omnes aquas, de conversione multorum fructus uberes colligebant : pio inter se placito constituto, quod Robertus quidem feminarum communi labore ad meliora conversarum sollicitudinem gereret, Bernardus vero et Vitalis maribus propensius providerent. Robertus itaque famosissimum illud monasterium feminarum de Fonte Ebraudi construxit, et regularibus disciplinis informavit : Bernardus vero apud Tyrocinum, et Vitalis apud Saviniacum monachis regulariter institutus, suos quisque ab aliis per quasdam praceptorum proprietates distinxit. Cumque ex his tribus radicibus servorum atque ancillarum Dei per diversas provincias religiosa germina pullularent, quidam Saviniacenses monachi Bellelandam nostram condiderunt. » Quae quidem ita accipienda sunt, quod cum Bernardus ac Vitalis virorum congregatione instituerint, Robertus etiam feminas aggregatione instituerit, ac praecipuo quidem studio, ut quarum spiritali ministerio viros, seque adeo ipsum subjecerit : quare ad hunc praecipue feminae, etiam

fortassis quæ a duobus illis erant conversæ, accurrebant.

32. Qua vero ratione inter sanctos illos viros amicitia coaluerit, ita in B. Bernardi Pontivensis, primi abbatis Tironensis, Vita, tradit Gaufridus Grossus auctor constantis c. 11. Nam Bernardus cum cœnobium S. Savini prioris titulo administraret, Gervasio abbate peregre profecto, jamque mortuo; cognita (ut ille scriptor ait) monachorum voluntate, qui eum sibi abbatem facere disponebant, clam discessit ab eis, rem sibi a multis annis desideratam querere intendens, scilicet anachoreticæ vitæ studium, et ut sibi victum acquireret labore manuum. Manebat autem non multum longe a monasterio S. Savini vir quidam venerabilis et religiosus eremita, Petrus nomine de Stellis, qui illius postea monasterii fundator existit, quod Fons Gombauidi dicitur. Ad quem Bernardus divertens, eo quod sibi jam antea notus ac familiaris esset, causam, qua venisset, aperuit. Quem Petrus magna cum animi alacritate susceptus: sed quia in vicinia monachorum erat, qui eum invitum abbatem sibi facere satagebant, illum diu secum, licet nimis exoptaret, tenere non potuit. Bernardus vero exæstuans cum desiderio jam optatæ paupertatis ac solitudinis, tum vehementer reformidans, quod, nisi citius recederet, abbas, implicandus sollicitudinibus curæ pastoralis, impellente abbate suo vel episcopo, coactus fieret; Petrum obnixius rogabat, ut se inde citius latenterque subduceret, atque ad ignotas remotissimæ regionis solitudines perduceret. Petrus itaque precibus roganis acquiescens, factus ductor itineris, quod postulabat et complevit. Erant autem in confinio Cenomanicæ Britannicæque regionis vastæ solitudines, quæ tunc temporis, quasi altera Ægyptus, florebant multitudine eremitarum per diversas cellulas habitantium, virorum sanctorum ac propter excellentiam religionis famosorum. Inter quos erant principes et magistri Robertus de Abresello, atque Vitalis de Mauritonio, Rodolphus quoque de Fusteja, qui postea fundatores exstiterunt multarum atque magnarum congregationum: quibus divina dispositio per Petrum, qui eos antea noverat, hunc quartum adjungere curavit, ut illis tribus quarto adjuncto firma fieret quadratura, quæ postea magna et lata sedificia erat portatura.

33. Pergit deinde c. 12: « Petrus vero de Stellis, multorum dierum itinere confecto, pervenit ad domum Vitalem, unum ex supradictis, quos principes et magistros eremitarum fuisse jam diximus. » Ita ille. « Fuit autem Radulphus (qui hic cum tribus illis sanctis eremitis jungitur) magister quoque sanctimonialium, itidem ut B. Robertus. De eo Joannes Baptista Souchetus Carnotensis canonicus in Observationibus ad c. 11 Vitæ B. Bernardi, pag. 178, ista scribit: « Fuit Radulphus primum Hendionis asceterii, quod nunc S. Jovinus de Marnis in Pictouibus dicitur, monachus; deinde eremi cultor; ad extremum director et procurator (quo nomine etiam

A Robertus Arbrissellensis in elencho codicis Cœnomanici apud Sirmundum in observationibus ad epist. 47, lib. iv. Goffridi Vindocinensis appellatur, pro fundatore) S. Sulpitii monialium: apud quas hominem exiit xvii Kalend. Septembr. 1129, et in ipsarum ecclesia, magna sanctitatis opinione, situs est. »

34. Illa porro sanctorum virorum: in solitudine commoratio contigit post concilium Claromontanum, quod an. 1095 habitum est: ante tamen Pictaviense, quod 1100. De hoc Ivo Carnotensis epist. 214, ad Radulphum Remorum archiepiscopum: « Computaverunt eandem consanguinitatem alio tempore in prædicta curia (scilicet domni papæ, ut antea dixit) legati Fulconis Andegavensis comitis et probaverunt, cum accusaretur rex Francorum Philippus, quod eidem comiti consanguineo suo uxorem suam subtraxerat, quam etiam illicite retinebat. Propter quam accusationem, et patris sceleris comprobationem excommunicatus est rex a domno papa Urbano in Claromontensi concilio. Et cum post factum divortium prædictus rex esset reversus ad prædictæ mulieris consortium, excommunicatus est in Pictaviensi concilio a cardinalibus Joanne et Benedicto. » Meminit et alibi Ivo illius concilii; cujus canones ad eum annum recitat Baronius in Annalibus. Adfuerunt eidem concilio B. Robertus de Arbrissello et B. Bernardus de Tironio, ut in hujus Vita c. 23 narrat Gaufridus: « Per idem tempus, inquit, duo cardinales Joannes atque Benedictus, apostolicæ sedis legatione fungentes, ad urbem Pictavium concilium convocarunt, in quo cxi. Patres adfuerunt: qui et Philippum regem Francorum, propter Fulconis consulis Andegavensis uxorem, quam in adulterio tenebat, anathematis vindicta percusserunt.

35. « Qua excommunicatione comperta, Guillelmus dux Aquitanorum, qui aderat, totius predictæ ac sanctitatis inimicus, timens ne similem vindictam pro consimilibus culpis pateretur, nimio furore succensus, jussit illos omnes deprædari, flagellari, occidi. Quod ministris suis facere incipientibus, pontifices et abbates huc illucque diffugiunt, et ut temporalem vitam retinerent, tuta latibula querere contendunt. At vero Bernardus atque Robertus Orbreseensis, qui concilio iisterant, fortissimi justitiæ propugnatores, ac totius iniquitatis et Injustitiæ expugnatores, aliis turpiter diffugientibus, ita immobiles constantisque perstiterunt, ut nec ab incepto excommunicationis desisterent; sed pro Christo mortem vel contumeliam pati gloriosissimum ducerent: et quamvis eis persecutores mortem non intulerint, isti, quantum in ipsis est, martyrium pertulerunt. »

36. Souchetus ex Chronico Maleacensi apud Belyum citato, ista notat: « xiii Kal. Nov. fuit concilium, quod tenuerunt duo cardinales Joannes et Benedictus. uni eorum, Joanni nomine, apparuit S. Hilarius, et dixit ei confirmando: Joannes, noli timere, viriliter age, cras ero tecum; et excommunicavit regem Philippum. » Joannes Souchetus in An-

nalibus Aquitanæ parte III, c. 2, tradit, cum rex cogendum Pictavis concilium didicisset, a Guilielmo duce Aquitanæ et comite Pictavensi agnato suo petiisse, ne in urbe sua talem sibi injuriam inferri pateretur: mandasse illico Guilielmum, ut urbe legati cæterique antistites illico excederent: unum e legatis spatium deliberandi postulasse, eique nocte insequente S. Hilarium apparuisse, et ne minis ducis terreretur monuisse, ei enim se adfuturum: ducem, cum ei legatus postridie hoc retulisset, permisisse ut pro arbitrio cuncta perficeret. Idem apud Baronium ex Boucheto narratur, et in notis ad concilium Pictavense t. XXVI Conciliorum, ut edita Parisiis sunt ex Regio typographio. De eodem concilio agitur in fragmento Hist. Francorum tom. IV Chesnæi, sed nulla ibi mentio apparitionis S. Hilarii. Dux ille Guilielmus, cujus hic mentio est, pater fuit Guilielmi, quem S. Bernardus Clarævallensis a schismate ad deferendam legitimo pontifici obedientiam revocavit. De patre egimus 10 Febr. ad S. Guilielmi Eremitæ Vitam, § tertio, ac postea de filio.

37. Erat illius concilii Pictavensis tempore B. Bernardus abbas monasterii S. Cypriani juxta Pictavos: Robertus abbatiam de Rota forsam jam dimiserat, aut certe mox dimisit uti et Bernardus suam. De hoc Gaufridus c. 24 Vitæ ejus: « Exæstians amore paupertatis ac solitudinis, ad secretum eremi, a quo fraudulenta violentia abstractus fuerat, rediit, et mentem suam, quæ ibi remanserat, invenit. Qui domino Roberto de Arbressello atque Vitali de Mauritionio, quorum jam superius mentionem fecimus, conjunctus, Gallicanas regiones nudis pedibus peragrabant: in villis, castellis atque urbibus verbum Dei prædicabant, homines ab erroribus vitæ suæ eruentes, quasi validi ac robustissimi arietes divinæ potentæ viribus adjuti, muros infidelitatis atque vitiorum impellentes confringebant, corda hominum ab errore caducarum rerum evellebant, mala eorum colloquia bonos mores corrumpentia destruebant, malorum operum nequitias disperdebant, totius iniquitatis coadulam congeriem dissipabant, virtutes, Deo auctore, cordibus eorum inserentes plantabant, et plantatas exemplo corroborantes ædificabant: et quamvis mortuorum cadaverum resuscitatores non essent, quod majus est faciebant, id est animas in peccatis mortuas vivificabant, et vivificatas Deo veræ vitæ conjungebant. Talia igitur signa facientes, quandoque simul, aliquando vero singulatim diversas provincias circuibant: quibus, machinante diabolo, tribulationes non deerant. »

38. Idem scriptor c. 42: « Dum igitur Bernardus monasterium suum ædificaret in Francia, Robertus Arbressellensis suum construxerat in Aquitania, Radulphus Fusteiensis in Britannia, Vitalis vero de Mauritionio suum fabricabat in Normannia, quorum supernus arbiter, longe a se positos, et in diversis regionibus separatos manere voluit, quia tot et tanta

unusquisque illorum monasteria construxit, ut una eos regio minime caperet, una provincia congregationibus ab illis adunatis, minime sufficeret. » Ita ille. Conditum a B. Bernardo monasterium SS. Trinitatis de Tironio in Carnotensi est diœcesi Fontis Ebraldi, ut antea dictum, ultra Ligerim, qui limes Arctous est Aquitanæ. Saviniacum in Abrincensi diœcesi, extrema Normanniæ ora, Cisterciensibus deinde institutis addictum a venerabili Serlone, cum aliis xxvii, idque an. 1153, Eugenii III pontificis max. auctoritate. Radulphus S. Sulpitii cœnobium sanctimonialium apud Redonas construxit. Enumerat singillatim Souchetus, in observationibus ad dictum 42 caput Gaufridi, monasteria omnia quæ a Saviniaco, quæque a Tironio, et Fonte Ebraldi dependent.

§ V. B. Roberti miracula.

39. Veniemus nunc ad miracula. Recte auctor *Gloriæ B. Roberti*, in ipso principio opusculi: « Commendarunt ejus sanctitudinem summi pontifices, archiepiscopi, episcopi, abbates, historici varique scriptores; qua sit in existimatione sanctitatis, testatur qui sacris reliquiis habetur honor, et veneratio: testantur etiam miracula. »

40. Baldricus episcopus sola ea videtur vel perspecta habuisse vel publicare voluisse, quæ in animarum curationibus facta ab eo erant miracula. « Exprimat quis, inquit in Vita, quid senserit: ego audacter dico, Robertum in miraculis copiosum, super dæmones imperiosum, super terrenos principes gloriosum. Quis enim nostri temporis tot languidos curavit, tot leprosos mundavit, tot mortuos suscitavit? Qui de terra est, terrena loquitur, et miracula in corporibus admiratur: qui autem spiritualis est, languidos et leprosos, mortuos quoque convaluisse testatur, quando quilibet animabus languidis et leprosis suscitandis consulit et medetur. Denique (ut omnium pace dixerim) per quem pastorum tot locutus est, tot operatus est Dominus? » His consonant quæ § superiore, n. 37, de B. Roberto beatoque Bernardo a Gaufrido scripta retulimus, majus quid eos fecisse, dum « animas in peccatis mortuas vivificabant, et vivificatas Deo veræ vitæ conjungebant; » quam si corporum morbos gravissimos ac vulnera persanassent.

41. Quod vero optari miraculum illustrius potest, quam ordo religiosus præclaris ab eo institutis conformatus, itaque dilatatus, ut eo superstite capitum tria millia censerentur, cœnobia triginta et, quod caput est, post tot sæcula constanti florens opinione sanctitatis; non sine manifesto fundatoris sui apud Deum patrocinio? Memini ante annos circiter 44, cum apud Matthiam Hovium archiepiscopum Mechliniensem ac Belgii nostri primatem sermo incidisset de B. Ignatio Societatis nostræ parente in SS. tabulas referendo, et dixisset nonnemo ut ea res perageretur miracula proferri debere, dixisse sapientissimum illum gravissimumque antistitem, non alia se miracula desiderare præter ipsam societatem

ab eo conditam : se ampli archiepiscopatus proventibus, principum Alberti et Isabellæ Austriacorum favore, secundis cleri omniumque ordinum studiis subnixum, tot annis in seminario erigendo laborare; cum ille nullis fortunæ præsiidiis, nulla principum gratia aut commendatione fretus, exiguo tempore, tantam religiosorum hominum congregationem instituerit, videritque optimis firmatam legibus, ad ultima terrarum propagatam, uberrimos afferentem fructus. Idem profecto de Fontis Ebraldi ordine dici merito potest; neque coalescere tantillo tempore potuisse hominis unius industria, sine peculiari auxilio numinis; neque tandiu vigere in eo studium perfectionis, nisi cælo receptus fundator, illius identidem curam gereret, sancta excitaret cælesti ope desideria, labores proveheret sanctimonialium juxta ac monachorum.

42. Non defuerunt tamen etiam ea Roberto quæ mortales præcipue suspicere solent, externa miracula. In Gallicani Martyrologii Corollario ita de eo scribit Andreas Saussaius : « In omni sanctitate consummatus, apud Ursanum monasterium feliciter expiravit, signis postea clarificatus divinis, quibus etiamnum coruscat. » Jacobus Rihaldus in Liliis Galliæ sanctæ supra citatis : « Ab Ursonio cœnobio, pugnis et victoriis suis debitas accepturus coronas, in cœlum abscessit, dum hic triumphat in miraculis. » Nec mirum a Baldrico quæ post B. Roberti mortem contigerint, miracula nulla commemorari, cum brevi post ejus decessum temporis lapso spatio Vitam ejus nimis quam succincte collegerit. Andreas vero illa fere solum prosecutus est, quæ extremo tempore Robertus gessit. Speciem non vanam habere miraculi visum Leodegario archiepiscopo, ut ipse supra § 3, n. 27 testatur, quod corpus ejus, licet nullis aromatibus conditum, nihil tetri odoris exhalarit, etiamsi multis diebus exanime remanserit. Quod certissimum est, inquit, insignis ejus sanctimoniam argumentum. »

43. Recentiora quædam narrat Nicquetus in Hist. Fontebraldensi : atque hoc quidem ex l. 1, c. 36, primum fuit, ut diximus, cor B. Roberti in templo cœnobii Ursani pyramidi marmoræ impositum, tres altæ pedes, quæ etiamnum ibi visitur altari primario ad cornu Evangelii, ut vocant, satis propinqua, ad templi parietem. Non tamen integra nunc est : an. enim 1570, cum dux Bipontinus cum Germanicis copiis ad hæreticorum auxilia venisset in Galliam, quidam ejus miles eam confringere cupiens, ictibus aliquot contudit. Neque defuit cælestis vindicta : cæcitate percutitur sacrilegus, et, ut quidam tradiderant, brachii alterius rigore. Sed mox velut translato in animum lumine, cur ea sibi inflictæ sit pœna agnoscit, flagitium detestatur, et, unde id ortum erat, hæresim : vovet novendiales illic peragendas in precibus excubias, atque his finitis illi restituitur videndi facultas. Ita memorant etiamnum Ursani incolæ, qui a parentibus suis, testibus oculatis, acceperunt.

A 44. In eadem Ursanensi æde an. 1654, ubi B. Roberti cor asservatur (quod populus *cor sanctum* appellat, et magna frequentat et veneratur pietate), cœpere missæ de sanctissima Trinitate celebrari, quibus gratiæ agerentur Deo pro proximis donis sancto illi viro divinitus collatis. Tum vero suavissimo odore ultro eadem completa est ædes, cælesti quodam et invisibili sufflito. Palam id testatæ ejus cœnobii sanctimoniales, quarum apud Nicquetum l. u, c. 15, expressa nomina, ac Hugaultius medicus atque alii, quibus intra septa monasterii ad infirmarum curationem ingredi fas est. Eundem nidorem percepisse se Ludovicus Perrierus ordinis ejusdem sacerdos, tum Ursani coram sancto illo corde, tum in Fontebraldi cum intra cellam suam aliquas B. Roberti reliquias haberet, testatus est.

45. In eodem Ursanensi monasterio sorori Gabriellæ d'Assy brachium utrumque paralyti dissolutum fuit a Decembri anni 1633 ad menses omnino quinque. Plurima admota medicamenta, irrito labore. Tandem feria secunda Paschæ, die 17 Aprilis, placuit horis xl assiduas fieri præces, quibus divina bonitas ad succurrendum infirmæ, eoque modo manifestandam sancti fundatoris gloriam flecteretur : sumptaque ab omnibus eum in finem sacra eucharistia, Gabriellæ restituta divinitus sanitas est : idque omnium earum, medicique superscripti testimonio confirmatur.

46. Joannæ Moussiæ Ursanensi religiosæ sinistram manum tetrum carcinoma, nucis magnitudine, mensibus aliquot excruciat. Implorata ideatidem B. Roberti ope, nulla præterea adhibita medicina, festo Omnium Sanctorum, anni 1634 resedit malum, omniumque evanuit. Testata id ipsa, ac medicus.

47. Anno 1635, Caudenaci in Borbonio, Henricum Assium acuta febris pene ad extrema deduxerat : frustra erat ars omnis medicorum : matris Margaritæ Lassaignæ animum subit recordatio miraculorum quæ fieri B. Roberti meritis dicerentur : votum ei nuncupat : momento remittit febris, redditque puero salus.

48. Concludam hoc caput verbis hisce, quæ in *Gloria B. Roberti*, pag. 49, leguntur : « Quam multi vero variis morbis liberati, servi Dei invocatione, aut aliquo ad ejus sepulcrum exhibito cultu, vel hausta fontis aqua, cui nomen a S. Roberto, videre est in informatione facta anno 1644, mense Junio, monasterio Fontis Ebraldi, auctoritate illustriss. et reverendiss. domini episcopi Pictavensis. Et quoniam jam apud sanctam sedem apostolicam urgetur ejus canonizatio, pergat Deus mirabilibus signis servi sui proderet sanctitatem. »

§ VI. Refutatur epistola sub nomine Goffridi Vindocinensis abbatis contra B. Robertum conficta.

49. Priusquam B. Roberti Vitam, a duobus cœvis scriptoribus editam, proferamus, maculam unam, quæ posset universa, et quæ jam memorata sunt a nobis, et quæ in Vita memorabuntur, illius

decora offuscare, sentio hic obiter detergi oportere. **A** trina eorum aut moribus in suspicionem adductis : Ea aspersa est ex probrosa epistola, quæ in libro IV Epistolarum Goffridi Vindocinensis abbatis numero quadragesima septima exstat, hoc titulo : « Goffridus Vindocinensis monasterii humilis servus, suo in Christo multum dilecto fratri, servare modum discretionis, et terminis, quos patres posuerunt, esse contentum. » In ipso deinde contextu epistolæ : « In nullo agere, præter id quod est agendum, est angelica perfectio; quam habere minime potest, quandiu hic sumus, nostra conditio. Dum igitur non habemus perfectionem angeli, nullatenus habeamus præsumptionem diaboli. Hæc idcirco, venerabilis frater, proposuimus, quia te talia egisse, et adhuc agere, fama discurrente sinistra audivimus, quæ si vera sunt, ut nulla excusatione illa defendas, sed cum omni festinatione corrigas, tuam simplicitatem germanæ charitatis visceribus commoneamus. Audivimus enim, quoniam circa sexum femineum, quem regendum cepisti, duobus modis, altero alteri prorsus contrario, te ita sollicitum reddis, quod modo in utroque modum discretionis penitus excedis. Feminarum quasdam (ut dicitur) nimis familiariter tecum habitare permittis : quibus privata verba sæpius loqueris, et cum ipsis etiam, et inter ipsas noctu frequenter cubare non erubescis. Hinc tibi videris, ut asseris, Domini Salvatoris digne bajulare crucem, cum extinguere conaris male accensum carnis ardorem. Hoc si modo agis, vel aliquando egisti, novum et inauditum, sed infructuosum genus martyrii invenisti. »

50. Ac quibusdam in eandem sententiam interjectis, hæc addunt : « Tu quidem in mundo quasi montem excelsum ascendisti : ac per hoc in te linguas et oculos hominum convertisti. Ergo stans in monte vide ne corruas; nec per martyrium martyribus sanctis penitus ignotum, religiosæ vitæ principio notam infamiæ derelinquas. Nulla etiam tua actione mundo, qui pene totus te sequitur, suscite scandalum. Nam fieret tibi damnatio gravior, ruina plurimorum. Mulierum quibusdam, sicut fama sparsit, et nos ante diximus, sæpe privatim loqueris, et earum accubitu novo quodam martyrii genere cruciaris. Illis siquidem te semper sermone jucundum ostendis, et alacrem actione, omnique genus humanitatis exhibes, nulla servata parcitate. Aliis vero, si quando cum ipsis loqueris, semper locutione nimis durus appares, nimis districtus correctione : illas etiam fame et siti ac nuditate crucias, omni relicta pietate, » etc. Ac tandem epistolam ita scriptor concludit : « Vale, et nos tuarum sanctorum precum, suppliciter precamur, participes effice. »

1. Ea omni tempore dæmonis vafrities fuit, ut quos videret viros præstantes virtute ac scientia, ad aliorum simul procurandam salutem incumbere; neque, ullis ipsius circumvenire fraudibus, revocarique a proposito colendæ et aliis inculcandæ pietatis posse, iis infamiam aliquam inurere conaretur, do-

ita futurum ratus, ut si quæ erroris aut etiam ignorantæ opinio, si quæ cupiditatis, si quæ libidinis, aut certe levitatis, excitata foret, continuo spernerentur, vitarentur, et quæ antea seminarant salutaria consilia abjicerentur. Nihil opus est id exemplis confirmare, quando Christum ipsum, sapientiam æternam, omnis sanctimoniam auctorem, nefarii homines violentum esse ac blasphemum, et dæmonum opera ad facienda miracula uti jactarunt

52. Præcipue tamen si quis feminis ad sanctiorem vitam informandis operam navare cœperit, infamia eum turpitudinis alicujus notares atagunt dæmonis hoc in negotio administri. Nam cum sint feminæ natura magis verecundæ ac timidæ, illico, si quid tale audierint, verebuntur ne subdolis sermonibus vel pudori suo sensim labes inferatur, vel honestati certe nominis probrum consciscatur. S. Hieronymus summus ille et castissimus doctor, quod quibusdam matronis ac virginibus Romanis, quarum erat eximia in studio pietatis sedulitas, sacras Scripturas exponeret, traductus est a multis ut homo parum pudicus, præcipue cum eæ luxui pompisque sæculi nuntium remisissent. Testatur ipse et refellit invidiorum hoc in genere calumnias epist. 99, ad Assellam, ubi hæc inter alia scribit : « Pene certe triennium cum eis vixi. Multa me virginum crebro turba circumdedit. Divinos libros, ut potui, sæpe multis disserui : lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant quid unquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat. Pecuniam cujusquam accepi? munera vel parva vel magna non sprevi? in manu mea alicujus insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud objicitur, nisi sexus meus : et hoc nunquam objicitur, nisi cum Hierosolymam Paula et Melania proficiscuntur. » Ac paulo post : « Antequam domum S. Paulæ nossem, totius in me Urbis studia consonabant : omnium pene judicio dignus summo sacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damasus meus sermo erat; dicebar sanctus, dicebar humilis et disertus. Nunquid domum alicujus lascivioris ingressus sum? Nunquid me vestes sericæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meam posset edomare mentem, nisi lugens atque jejuniens, squallens sordibus, fletibus pene cæcata, quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem sol sæpe deprehendit? Cujus canticum psalmi, sermo Evangelium, delicæ continentia, vita jejunium? Nulla me potuit alia delectare, nisi illa, quam manducantem nunquam vidi? Sed postquam eam pro merito castitatis venerari, colere, suscipere copii, omnes me illico deseruere virtutes? O invidia primum mordax tui! o Satanæ calliditas semper sancta persequens! » Plura adjicit in eundem sensum.

53. Si cujus autem ejusmodi mystagogi ita pu-

blice probata est virtus, ut nulla in eum flagitii ca-
dere suspicio possit, aliquid comminiscuntur im-
probi homines, quo notam illi aliquam saltem teme-
ritatis, nimisquæ sui fiducia, impingant. Notus ille
in nostris annalibus religiosissimi ordinis professor,
qui cum parum æquo in nostros homines esset ani-
mo, nec ferret totius populi sermonibus eorum cele-
brari integritatem, et circumspectam cum omni or-
dine et sexu conversandi rationem, sparsit in vul-
gus, eos peregrinæ cujusdam herbæ præsidio libidi-
nis motum reprimere. Atrocior fuit, quæ in sanctis-
simum virum Robertum de Arbrissello, conjecta
calumnia est, vel dissipatis per ora hominum si-
nistris rumoribus, vel conficta, sub Goffridi viri gra-
vissimi nomine, quam diximus, epistola. Ait hujus
auctor epistolæ, se ea quæ scribit, « fama discurren-
te sinistra audivisse. » Qui vero potuit ea discurre-
re fama, cum ita arcte ab aspectu, etiam religio-
sorum ejusdem instituti, arceantur sanctimoniales,
ut ne quidem abbatissa, decana, priorissa, si morbo
correpta confiteri velit, ad lectum accersere sacerdo-
tem possit; sed his verbis in constitutionibus præ-
scriptum sit, apud Nicquetum l. III, c. 12, ut, quæ-
cunque illa sit, « ad capellam transportata, ibi con-
fiteatur et communicetur, et communicata, egresso
sacerdote, ad lectum reportetur. » Qui ergo ad eas
sic conclusas accedere Robertus, vel ipsæ ad eum
poterant? aut cui credibile sit, qui tanta cura earum
consulere voluerit pudoris securitati, ipsum cum iis
etiam noctu versatum esse?

54. Si porro ea late fama manarat, ut usque in
Carnutes ad Goffridum pertingeret, quomodo non ad
Pictavensem episcopum vicinum pervenit, effecitque
ne Robertum ita luculente apud pontificem commex-
daret, aut etiam in sua diœcesi toleraret? Quomodo
non ea dein fama alio quopiam modo aulam pontificis
afflavit, ubi raro ignorantur res cæ, quæ de viris
ecclesiasticis, præsertim non longe summotis, cen-
sura dignæ narrantur? At non illi tanto favore Ro-
bertum essent persecuti, non tam amplis privilegiis
ordinem ornassent, si quid simile ipsis vel leviter sub-
oluisset. Non tanto numero huic se ordini addixissent
honestissimæ matronæ ac virgines, si quid tale acci-
disse cuiquam audissent: non ei adhærere tot viri
pii voluissent, si se sensissent ejus exemplo in tales
conjici illecebras. Quid sancti ejus sodales Bernardus
et Vitalis? Ei præcipue feminas erudiendas tradidis-
sent, velut peculiari ad eam rem industria divinitus
dotato, si tantæ imprudentiæ, vel impudentiæ potius,
obnoxium essent suspicati? aut non ad illos quoque
fama eadem pervenisset, atque e suis eos monasteriis
excivisset, ut illi in faciem resisterent? Vere enim
reprehensibilis fuisset, si tale quid tentasset. Spi-
ritus pietatis ac timoris Dei qua ratione accendi fove-
rique poterat in mulierum animis, quas plurimas e
peccatorum cæno extraxerat, si non quam longissi-
me eas ab omni abstinebat ejusmodi delinimento?
Faccessant igitur filii Belial, si qui, etiam per jocum,
de viro sanctissimo tale quidpiam dixerunt. Nec

reor quemquam Christianæ disciplinæ adeo rudem,
qui ista viro pio ac sapienti venire in animum po-
tuisse existimet.

55. Quid ergo Goffridus, cur tanto pondere ter-
borum amicam reprehendit, si non credit? Cur
non potius scripsit, se probrum ejusmodi inaudisse,
sed credere non potuisse? Non inficior, viros quos-
dam zelo vehementi præditos, etiam aliqui doctos,
nonnunquam quæ conficta sunt in pios homines cri-
mina, etiamsi ab uno illa alterove solum audierint,
iis fidem tribuere; aut saltem quia metuunt ne vera
sint, gravius iis auditis commoveri. Possem, nisi re-
verentia, quam debemus religiosæ antiquitati, veta-
ret, proferre nonnullos, qui vel unius relatione
etiam falsa, vel temere exaggerata, violentum in
quosdam stylum contorsere. An hic etiam scriptor
humani aliquid passus, et petulantis alicujus homi-
nis dicerium, « famam discurrentem » vocavit.
Asperior certe nonnullis visus.

56. Dicam plane quod sentio. Non est ea a Goffrido
scripta epistola nec tempus facile ostendit quispiam,
quo scribi ab eo poterit, aut a Roberto ansa, ut
scriberetur præberi. Tempore Urbani II ita Roberti
facundia cum summa pietate conjuncta, secundis
hominum sermonibus celebrabatur, ut cum ad se
idem pontifex accersierit, concionari coram se Ande-
gavis ad infinitam prope multitudinem hominum jus-
serit, ac deinde apostolicum prædicatorem consti-
tuerit, sive, ut Baldricus ait, « secundum a se Dei
seminiverbium. » Non ergo adhuc sinistra illa de
Roberto fama Goffridum afflarat: alioquin pro sum-
ma sua cum pontifice familiaritate admonisset, ne
tanta auctoritate hominem armaret, cujus in publi-
cum ita periculosa esset conversatio. Et qui poterat,
id tunc ad eum, ab eo ad pontificem deferri crimen,
cum necdum ullæ feminæ Robertum consecrarentur.
ac ne proximis quidem post annis, quando abbatiam
instituit et rexit Rotensem canonicorum regula-
rium?

57. Habitum tempore Paschalis II an. 1100, ut an-
tea diximus, concilium Pictavense: « Nec multo
post (ut ad epist. 32, l. IV ejusdem Goffridi, notat
Sirmondus noster ex Chronico Turonensi) abbatia
Fontis Ebraldi in Pictavensi diœcesi fabricatur. »
Eo nimirum tempore, dices, id, si non gestum a Ro-
berto, sparsum certe est, et Goffrido relatum; cum
necdum sanctimoniales ita essent arcte conclusæ. At
non erat, quod tunc ad Robertum scriberet Goffri-
dus, qui ipse frequens erat in Fonte Ebraldi, etiam
priusquam ita claustrum includerentur sanctimonia-
les, ab aspectibus virorum penitus summotæ. Testa-
tur id ipsemet eodem lib. IV, epist. 32. « Quod vo-
biscum, inquit, in Paschate non fui, nostri corporis
infirmitas causa exstitit. Gibbus enim mihi crevit in
dorso, unde me secari oportuit. Et quamvis inter
manus et lacrymosas voces dilectarum Deo sancti-
monialium de Fonte Ebraldi, rasorio scribente in
nostra carne suas litteras, corpus nostrum in-
firmitate pariter et vulnere non mediocriter saliga-

tum teneretur, nec infirmitas, nec se:antis crudelitas, nec statim impositi salis asperitas, ut vos vel ad momentum oblivisceretur, facere potuit. » Tam familiaris erat in Fonte Ebraldi Goffridus, ut illic rescari sibi gibbum vellet, sub ipsa monasterii, ut reor, exordia, cum ei ministerium impendisse sanctioniales dicantur, quas et « Deo dilectas » appellat. Cur non tunc Deo quoque dilectum Robertum monebat, si quid de illo, quale dicitur, inaudierat? Cur necesse erat tam acrem epistolam mittere, atque ut posteritati quoque innotesceret, in adversariis eam asservare? Idem l. 1, epist. 24, venisse se ad Fontem Ebraldi scribit, ut cum episcopo Pictavensi colloqueretur. Epistola deinde 26 ait se « ultra Fontem Ebraldi progredi secure non posse. » Ergo illic frequens ac familiaris erat, non sanctionialibus magis quam Roberto.

58. Neque videri cuiquam potest, posteaquam ordo jam fundatus, suisque legibus formatus erat, scripta epistola: qui enim cum Roberto et sanctionialibus idem Goffridus sanctissimam inire tunc societatem voluisset, cum potius tum illum, tum istas, propter tantam temeritatem violatumque si non pudorem, pudoris certe nitorem, aversari debuisset? Habetur autem ea societas in Chartulario Majoris Monasterii Fontis Ebraldi, charta 27, hac formula: « Notum facimus ita futuris sicut presentibus, quod dominus Goffridus abbas Vindocinensis, ante omnes et supra omnes abbates, hujus loci qui Fons Ebraudi dicitur, familiaritatem habet et beneficium: et cum ipse obierit, per singulos annos ipsi solemniter celebrabimus anniversarium. De fratribus autem Vindocinensis monasterii, de quibus breve habuerimus, tantum faciemus quantum pro nobismetipsis. Ipse vero dominus abbas partem telonei, quam apud S. Florentium habebat de sale, nostro monasterio donavit in perpetuum et habendam concessit. Facta sunt hæc in capitulo Fontis Ebraldi, presentibus domno Goffridi abbate Vindocinensi et domno Roberto magistro nostro, anno 1114, indict. vii. »

59. Satisne jam manifestum non potuisse eam vel famam spargi de Roberto, vel. ep. scribi a Goffrido? Ac ne in monasterio quidem Vindocinensi, in codice mss. opusculorum et epistolarum Goffridi, ipsiusmet loci abbatis, ea exstat ep., quod testati sunt ac propria manu subscripserunt, prior ac subprior ejusdem abbatiæ, rogante excellentiss. et reverendissima Joanna Baptista de Borbonio, Majoris Monasterii totiusque ordinis Fontebraldensis, ut ante diximus, generali abbatissa; servaturque in archivo ejusdem monasterii. Cum vero hic agatur de insigni calumnia quæ impingitur sanctissimo fundatori, imo et toti ordini, mirati sunt multi P. Jacobum Sirmondum nostrum, cum Goffridi ep. aliaque opuscula edidit, e duobus mss. codicibus uno monasterii Cenomanensis S. Petri de Cultura, altero cœnobia Vindocinensis, non saltem adnotasse, in hoc eam epistolam non haberi: unde minimum suboriri le-

Actori dubium posset, eam vere Goffridi non esse. Falletur id quidem, se in editione epistolarum Goffridi præcipue secutum esse codicem Cenomanensem, quod in Vindocinensi non omnes exstarent. At nos hinc conjicimus, eum qui Cenomanensem codicem primus conscripsit, undique collectas, quæ Goffridi esse viderentur, epistolas etiamque istam, quæ nomen ejus præferret, in unum volumen redegisse. Ipsum quoque Jacobum Sirmondum certo auctore didici (non enim mihi cum viveret, quamvis frequens inter nos et familiare erat commercium litterarum non tamen mihi tunc venit in mentem uti eum de illa Goffridi epistola interrogarem), sed ab alio viro sincero et gravi e nostris accepi, omnino postea indicasse eam epistolam Goffridi germanum factum non esse, re maturius considerata, pensaque Petri Abælardi, quam mox citabimus, epistola; ac deliberasse, si Goffridi opuscula denuo prælo mandaret, eam epistolam expungere.

60. Quis ergo tandem epistolæ auctor? Suspici liceret, cum in concilio Pictavensi anno 1100 ita fortiter pro auctoritate sedis apostolicæ stetit Robertus, aliquem e Philippi regis subditis ideo illi iratum; hoc in eum sub Guilielmi ducis imperio in Aquitania degentem, virulentum scriptum contorsisse: aut e sacro ordine non neminem invidentiæ æstro percitum, quod, ut in ipsa epistola dicitur, totus mundus post eum abiret, hunc architectatum esse calumniam. Certe enim etiam in pluribus cœnobiis, ut loco antea citato queritur Jacobus de Vitriaco, restincta pietas, solutaque disciplina erat: sæculares vero sacerdotes in Britannia, ut ex Baldrico colligitur, atque in Northmannia, ut Gaufridus in Vita B. Bernardi scribit (forsan et alibi), status sui dignitatem fœdissimis vitii inquinabant: ideoque in Bernardi necem conspirarunt Northmanni presbyteri, ac « presbyterorum (nam ita vocat) uxores. » Potuit ergo quispiam ex eo genere hominum hanc in Robertum, nimium moribus suis dissimilem, excogitare calumniam

61. Sed (quod et Sirmondus sensit) verum ejus auctorem indicare mihi videtur Petrus Abælardus epist. 21, ad G. Parisiensem episcopum, videlicet Rozelinum, sive Roscelinum, qui in concilio Suesionensi anno 1140 damnatus, scripta sua coactus est igni tradere. De eo in citata epistola Abælardi inter alia: « Deo gratias refero..... quod numero bonorum hominum jam esse videor, ex ejus infestatione quem solis bonis semper constat esse infestum, cujus tam vita quam disciplina omnibus est manifesta. Hic contra egregium illum præconem Christi Robertum Arbrosello CONTUMACEM ausus est EPISTOLAM CONFINGERE: et contra illum magnificum Ecclesiæ doctorem Anselmum Cantuariensem episcopum adeo per contumelias exarsit ut ad regis Anglici imperium ab Anglia turpiter impudens ejus contumacia sit ejecta, et vix tum cum vita evaserit. Vult enim infamiæ suæ habere participem, ut per infa-

miam honorum suam consoletur infamiam : nec nisi bonum odit, qui bonus esse non sustinet.) Hæc Abælardus, aliaque contra scelesti hominis fraudes ac fallacias, illud præcipue expendendum, quod « epistolam confictam » scribat : quia non quocunque modo ea composita sycophantia est, sed epistolæ forma et quia sub aliquo nomine merito « conficta » dicitur, non simpliciter scripta : ac fortassis neque Roberto superstiti, neque ipso Goffrido, qui

A decessit anno 1129, sed postea, ut utriusque nominis macula inureretur, quæ in contemptum totius ord. ac publicæ pietatis detrimentum redundaret; nisi flagitiosi hominis mature resecta ac suppressa fuisset fallacia : quam Abælardus merito « contumacem epistolam » vocat, quod cum omnium sermonibus ord. innocentia, fundatorisque sanctitas celebraretur, obstinatione quadam malitiæ, utriusque impudenter obtretractaret.

VITA B. ROBERTI DE ARBRISSELLO

AUCTORE BALDRICO EPISCOPO DOLENSIS

(Ex veteribus mss. Fontis Ebraldi edita Flexiæ an. 1641 et 1647.)

PROLOGUS AUCTORIS.

BALDRICUS, Dei gratia Dolensium sacerdos, licet indignus, ancillæ Christi PETRONILLÆ (1), venerabili monasterii Fontevraldensis abbatissæ, omnibusque ejusdem cœnobii sanctimonialibus sub ejus regimine, salutem.

1. Nequaquam sine (2) te, imo ad erudiendum te, quæ sponsa Dei es, hujusmodi dictum opinor : *Audi, filia, et vide (Ps. xlii, 12)*, etc. Audisti siquidem, et te vera audisti vocem illius abnuntiantis : *Egredere de terra et de cognatione tua (Gen. xii, 1)*. Egressa es de quibuslibet penetibus tuis, lares paternos aufugisti, seductorias carnis illecebras, quæ tibi blandiebantur, abhorruisti, et ad Fontem Ebraldi venisti, ubi fontem uberem, fontem prædicationis, fontem religionis invenisti, et hausisti, dominum videlicet Robertum, nostris temporibus singularem seminiverbum (3), doctorem illustrem et eximium, verbis et operibus admirandum, virum extolendum et imitandum. Hic aliquando sorores interdemonstrata, et in sancta conversatione erudita, populum tuum et domum patris tui oblita prævio Spiritu sancto, domino cooperante Roberto, in abbatissam promotam es, quamvis thalamorum inquietudini prius deservisses. Sanctæ siquidem Ecclesiæ necessitas et utilitas institutiones humanas, nec immerito, frequenter abnubilant. Inaltavit (4) igitur Deus id solium excelsum te, et genti suæ, Paschali papa colaudante (5), præfecit te. Tali nempe (6) gens illa,

gens mendica, gens pupilla, indigebat matre. Tali, inquam, mulieres, accepta pro Deo duntaxat paupertate, sustentandæ erant procuratrice. Tu autem bene feceris, si te totam in earum procuracionem extenderis; si te oneri suscepto, tanquam jumentum immolaveris, si te, velut omnium infirmam autumaveris.

2. Prædictus siquidem Robertus viam patrum nostrorum ingressus est, et, ut creditur, exuta mortalitate, immortalitatis stolam a Deo laureatus adeptus est. Quid autem in hujus recordatione potissimum sit flere, an gaudere, difficile discerni potest, cum flere pro absentia charissimi nostri nos cogat humanitas; et quia pro nobis intercessurus ad aulam Dei nostri evolavit Robertus noster, nos gaudere jubeat securitas. Quia vero nondum alterum horum præcipue faciendum novimus, ad utrumque interim nos extendamus, et in utroque ad hoc usque nos exerceamus, donec de lacrymarum convalle pedetentim eruamur. Defleat igitur et defluat oculus noster, quoniam bonus facundusque doctor et amicus Dei a nobis recessit. Lætetur cor nostrum, quia Robertus noster ab hujus mundi cœnulo exsilio ad incolatum nobis destinatum nos præcessit. Istius conversationem, quoad in terris vixit, quam longe a communi hominum conversatione remota fuit, Mater charissima, parvitati nostræ describendam præcepisti, quatenus litterarum tenori mandaretur, quo utilitati humane fragilitatis olim quoque modo consuleretur. Vestigia siquidem Patrum si scripta repe-

(1) De hac susse agit Nicquetus l. iv Historiæ Fontevraldensis, cap. 2, censetque antea nuptam fuisse alicui ex antiqua et illustri familia de Chemiliaco, sive Camilliaco, vulgo de Chemille.

(2) Cosnieri editio, sine re.

(3) Ita utraque editio : alias *seminiverbium*.

(4) Aliud ms., ut nos olim monuit Cosnieri, *exaltavit*.

(5) Diplomate dato vii Kal. Maii, indict. xiii, anno 1106. Is pontifex creatus 12 Aug. 1099, obiit 22 Jan. 1118.

(6) Cosnieri editio, *maxime*.